

Kuruc kori énidő

Magyar Narancs - 2020.12.03. (29,30. oldal)

Szilágyi István: *Messze túl a láthatáron*

Szerző: Józsa Márta

Szétszalazható és újra összerakható nagyepika az, amit Szilágyi István imponáló magányában művel. Mintha örökösen egykönyves író lenne: egy-egy újabb regénye meglepetést okoz, néha előbányássza valaki a korábbi könyveit, azokat egyetemen tanítják, vannak elszánt hívei, interjút alig ad, nem foglalkozik a sikerrel. Teljesítményét senki nem vitatja, a rangos díjakat megkapta, tagja a DIA-nak, kevés, de jó kritikát kap.

Olykor azt mondja: nem érzi túl jól magát a saját korában, ezért teremt magának egy másikat, minél visszább az időben. Ezt tette most is. Legújabb regényét olvashatjuk történelmi fikciónak, kriminek, eszmetörténeti elmélkedésnek vagy kis túlzással etimológiai csemegetárnak is. A szöveg két jól elkülöníthető részre oszlik: az első felében-harmadában az elbeszélő, a fejedelem környezetében élő Tompay Wajtha Mátyás a Rákóczi-felkelés vége felé utazást tesz az Oszmán Birodalomban, majd hazatérve megírja az akkori közelmúlt éveinek, a „kuruc zajdulásnak” eseményeit. Nem könnyű a feladat: a háború rémségeivel való utólagos szembenézés közepette eltűnt felesége után is nyomoznia kell, akit a nevében csaltak ismeretlen helyre.

Be is von, magunkra is hagy a nyomozásban: talán fontosabb az a lelkiismeret-furdalás, amit a fejedelem szekretáriusaként érez, mint az, hogy törekeny feleségét és gyerekeit a (végső soron országvesztő következményekkel járó) háború okán – ma is ismerős toposz – elhanyagolta és elveszítette. Persze nehéz eldönteni, hogy Szilágyi regényeinek mennyire vannak áthallásai, de talán van értelme az újabb történelmi regényt a 2001-ben megjelent, török korban játszódó Hollóidő – ahol a három részre szakadt Magyarországon ugyanígy rekonstruáltattak és emberközelié hozattak a régmúlt hétköznapi és profán szereplői a kikapós menyecskéktől a lázadóig – egyfajta folytatásaként olvasni.

A nagyon is létező kortárs magyar történelmi nagyregény fő jellemzője az önreflexió és önidőreflexió, nevezzük, mondjuk, könnyved kortárs áthallásnak. Ám Szilágyi István műveiben ez nehezen, talán csak belemagyarázással érhető tetten. Ettől persze még kérdéses, hogy mennyiben kell szólnia a kortárs viszonyokról egy 18. században játszódó regénynek. Szilágyi, legalábbis a könyv első felében-harmadában, a kuruc-labanc megosztottság, a török-tatár-szilágysági-partiumikozák stb. közegek és porták, no meg intrikák világában kevés kapaszkodót hagy az olvasónak, hogy saját élményeként élje meg az ismeretlen régmúltat, amelyben pedig a szerző, egyáltalán nem először, oly otthonosan mozog, hogy elhisszük neki, hogy nem csupán képzeletbeli, hanem egyben imaginárius és szellemi otthona a közeg, legalábbis a regényidőben. Bár kiderülhet az is: lehet némi igaza akár úgy is olvasva, hogy nem sok minden változott az elmúlt háromszáz évben.

A könyv második fele a háború után a békeidő krónikája. „– Egyszóval újra boszorkány kerestetik. Helyben vagyunk. Az oszlophoz kötözött fúria visítása, úgy látszik, megint hiányzik valakinek.” Rekettye Pila boszorkány és más kétes vászoncelédek kalandjai a kortárs elvárással merőben máseset; a békeidőkben az asszonyok háborús prédából bűnbakká válnak, üldözésük tömegszórakoztatássá alakul át. Az első részben megismert Tompay Wajtha Mátyás a háború

csömörének tapasztalatait harminc évvel később, Tipród megye főbírójaként jogelméleti vitákba, tipródásokba és dilemmákba fojtja. Kézenfekvő ürügyek a boszorkányperek, amelyek minduntalan muníciót adnak hősünknek ahhoz, hogy a római jog, a Werbőczy-féle Tripartitum jogszokáselméleti elgondolása és a kortárs társadalmi elvárások, mondhatni bulvárigények közötti ellentmondásokat, az azokban rejlő feszültségeket önreflexíven is elemezze (Szilágyi jogvégzett ember, ám egy percig sem akart a szakmájában dolgozni, veszélyesnek és álságosnak látta azt, ami az 1960-as évek Romániájának jogrendjét tekintve semmiképpen nem meglepő).

Csak egy példa Tompay Wajtha Mátyás dilemmáiból: ha van a földi hatalomnak elég tehetsége ahhoz, hogy megtörje a boszorkány földöntúli erejét, akkor erősen el kell gondolkozni ezen! Hiszen ekképp vagy a boszorkány hatalma nem volt mégsem transzcendentális, vagy az ítélkező maga is bír olyan erővel, melyet a boszorkányság legfőbb bűnének tart.

A hosszú és argumentált okfejtés után azonban csak-csak felbukkan egy pragmatikus szempont: eleget kell tenni a pórnép – akik imádnak megrendülni mások nyomorán és a legjobb mulatság számukra a máglya – kívánságainak is. Elhangzanak azonban objektív, természettudományos érvek is, melyekkel indokolni lehet az ítéletet: „Zászpa lehetett a kezük ügyébe, azzal irtották a patkányokat, juhok gyógyítására is használták” – hangzik a vádpont.

A zászpa amúgy egy vízililiomféle, egyike annak a több ezer varázslatos szónak, amellyel Szilágyi István múltra való nyugodt rácsodálkozása közben találkozhatunk. Megismerkedhetünk a lápvilágban rejtőző reménybeli ellenállók világával és mindenkivel, aki az ördöggel cimborál. Az embervért ivó macskák és egyéb boszorkányos praktikák éveken, talán évtizedeken keresztül tanult és fejlesztett, változatos nyelvi katasztere ez. Olyan szépségekkel, mint mikor Rekettye Pila nem tudván, hogy hány éves, csak anynyit mond, hogy a mirigy után született, mire bírái ráförmednek: ez nem jelent semmit, azóta volt már több pestisjárvány is! Visszalapozásra hajlamos, egy kötetben sokáig otthon lenni szerető, az etimológiai szótár helyett regényben ínyenckedő olvasók feltétlenül tegyék a kandalló mellé.

MMA Kiadó, 2020, 511 oldal, 4800 Ft